

FESZÜLTSEGEK ÉVE - 2006

Szilvesztertől szilveszterig – avagy mit reméltünk és mit kaptunk...

Nem néztünk könnyű szívvel 2005 szilveszterén az újév elébe. A már megkezdődött kampány nem sok jót ígért. Különösen, mert az ország már negyedik éve volt kényszerű foglya a szűnni nem akaró kampányok kedvezőtlen következményeinek. 2002 tavasza óta három választás és két népszavazás szabdalta állandósuló kampányidőszakokra a politikai ciklusokat, és sohasem jutott kellő idő a normál állapotok stabilizálására. A „most vagy soha” – hangulatok újabb és újabb hullámai nem kedveztek az ésszerű diskurzusok kialakulásának, ráadásul rendre előállították a táborokba tagolódás parancsoló igényeit, amikor legfeljebb remélni lehetett a tömeges érzelmi reakciók kordában tartását.

A nagy pártok választási programjai még nem készültek el, de megnyilvánulásaikból parttalan ígéretlicitre lehetett számítani. Pontosabban arra, hogy ebben az ígéretversenyben a Fidesz-MPP mindenképpen überelni fog, mert Orbán Viktor bármi áron vissza akarja szerezni a kormányfői posztot. A „bármi ár” azonban túl soknak tűnt, hisz szorongásaink másik forrása a gazdaság adott állapota volt, ezen belül is az államháztartásé, amit inkább szűkíteni kellett volna, mintsem újabb ígéretekkel megterhelni. Az államháztartás hiányának és az államadósság emelkedésének következtében megnőtt befektetői bizalmatlanság okán Damoklesz kardjaként függött felettünk az államcsőd veszélye, amely maga alá temethette volna a viszonylag jól teljesítő reálszférát is.

Nem volt kétséges, hogy a többlet-osztogatásokat ígérő kampánybeli elkötelezettségek nem lesznek tarthatók, és az sem, hogy a választások után kiigazításra lesz szükség a 2006. évi költségvetésben. Az is egyértelmű volt, hogy a korrekciónál majd nem lehet tekintettel lenni az őszi önkormányzati választásokra, mert azt a befektetők bizalmi cérnája már nem bírja ki.

Abban is biztosak lehettünk 2005 szilveszterén, hogy a következő évben nem lesznek továbbhalaszthatók a nagy elosztási rendszerek reformjai, vagyis nemcsak egyszeri kiigazító csomagra lesz szükség, hanem olyan stabilizációt kell végigvinni, amelynek következtében az államháztartás hiánya – belátható időn belül - tartósan a maastrichti kritérium alatt tartható. A parlamenti választások kimenetelének kérdése is számunkra ebből a szempontból merült fel, ti., hogy lehetséges-e olyan erős és viszonylag nagy többségű koalíciót kialakítani, amely a külső fenyegetettség miatt képes lesz rövid időn belül korszakos változások elindítására is.

Hogy a választások előtt ezeknek nem lát neki a kormány – nem volt kétséges. De az sem – legalábbis így hittük -, hogy ugyanakkor a szakmai műhelyekben komolyan munkálkodnak – mindkét oldalon! – a reformok kidolgozásán. A miniszterelnök januári, terjedelmes interjújában azt érzékeltette, hogy ilyen jellegű előkészületek a háttérben gőzerővel folynak, és személy szerint ő is fél szemmel már a választások utáni kormányzati teendőkre figyel. A Fidesz környékén is az a hír járta, hogy Navracsics Tibor vezetésével roppant széles szellemi kapacitásokat megmozgató, kutatásösszegző munkák zajlanak, amelyekkel leendő kormányzásuk zökkenőmentes kezdeteit kívánják biztosítani.

Összességében a szokásos választási évet vártuk 2006-ra, amennyiben annak választási költségvetését majd ki kell igazítani. 50:50 százalékos esélyt adtunk a jobb vagy baloldali többségű kormány megalakulásának. Az előrejelzések alapján kirajzolódott, hogy a kampány Orbán Viktor és Gyurcsány Ferenc személyére fog épülni, mint ahogy a választások után felálló új kormány meghatározottsága is a személyiségükből deriválódik. Ebből adódóan a korábbiaknál élesebb politikai küzdelemre számítottunk. Annál is inkább, mert újdonságként új tét jelentkezett: a 2007-2015 között igénybe vehető kb. 25 milliárd eurós „ajándékcsomag”. A két jelölt közötti szakadatlan küzdelem, kettőjük pillanatokra sem szünetelő párharca lényegében 2005 júliusa, első nyilvános - a televízió által is közvetített – szócsatájuk óta tartott. Az évet záró médiaösszegzésekben pedig már se szeri, se száma nem volt a két vezető összehasonlításának. Nem kellett nagy fantázia annak megjóslásához, hogy mind a két oldalról addig nem tapasztalt erőfeszítésekkel kísérlik meg a rivális játékkerét, nyerési esélyeit csökkenteni.

2006 szilveszterén dermedten meredtünk vissza a magunk mögött hagyott évre, amely még pesszimista várakozásainkat is alulmúlta. Igaz, az államcsőd nem következett be, de azért a vártnál nagyobb árat kellett fizetnünk, mert a vártnál jóval nagyobbra szakadt ki az államháztartás zsákja, aminek a befolyozása is jóval tovább tart az elgondoltnál. Igaz, van egy Brüsszel által elfogadott konvergencia programunk, és a befektetők bizalma helyreállónak tűnik, de pattanásig feszülnek a társadalom jelentős részének indulatai, ami veszélyezteti a program teljesíthetőségét. Mert az év utolsó hónapjaiban - szeptember 17. és november 4. között - olyan hét hetet élhettünk meg és át, amikor a legtöbbször nemcsak azt nem sejtettük, mit hozhat 2007, hanem azt sem, hogy mit, miféle rémségeket tartogat a másnap.

A két szilveszter között telt el az év, amely harsány színeket mutatott a politikában és a gazdaságban egyaránt.

2006 alapkérdései

Politikai alapkérdések

A legfontosabb kérdés természetesen az volt, hogy melyik erő nyeri meg az áprilisi választásokat? A megelőző tizenhat hónap közvélemény-kutatási adatai szerint erre a Fidesznek jóval több esélye látszott, mint a szocialistáknak. A rendszerváltás addigi szavazási hajlandóságai is a büntetőjellel, azaz kormányleváltó attitűd uralkodó jellegéről tanúskodtak. De egyfelől éppen 2002-ben tapasztalhattuk meg azt, hogy a választásokon nem feltétlenül az az eredmény születik, amit hosszú-hosszú hónapok kiegyensúlyozott tendenciái sugallnak. Másfelől a szocialisták ciklus közben, még éppen időben lecserélték kormányzati vezérkarukat, s nem lehetett pontosan tudni, hogy a váltáshoz fűzött reményeiket a mindig is döntő súlyú, bizonytalan választók visszaigazolják-e majd. Nem tartható túlzásnak, hogy az év nagy kérdése, a választások kimenetele a legutolsó pillanatokig nyitva maradt, s ebből – többek között – az is következett, hogy számos, egyébként nem túl jelentős körülmény is sorsdöntővé válhatott. Nem lehetett kellő pontossággal előre jelezni azt a szerkezetet, politikai helyzetet, amelyben valamely esemény, gesztus, hiba, tévedés négy év erőfeszítéseit tönkre teheti. Ilyen szoros erőviszonyok mellett megnő a véletlen szerepe, valamint az is, hogy melyik fél reagál előbb és eredményesebben a váratlan helyzetekre.

Talán magától értetődő, de érdemes külön is megemlékeznünk arról, hogy nemcsak a győztes kiléte alapkérdés ilyenkor, hanem a vesztesé is. Ha a koalíció veszít, akkor nehezen képzelhető el, hogy az SzDSz túléli a várhatóan forrásszűkös ellenzéki éveket, az MSZP-ben pedig nem derülhetne ki, hogy a Gyurcsány-féle váltással valóban elérkezett-e a baloldalon a nagyszabású reformok elvállalására képes politikai garnitúra ideje. Ha a Fidesz újra veszít, nem tudni, hogyan képes a jobboldali tábor elviselni a tartós ellenzéki lelki, anyagi, szervezeti terheit. Hogyan viseli el annak következményeit, hogy esetleg kimaradnak az újkori magyar történelem legnagyobb szabású fejlesztési projektjéből és meghatározó erő helyett legfeljebb statisztaszerepet tölthetnek benne be?

Jobbára inkább csak politikai elemzők által emlegetett, ám a gyakorló pártvezetők által nagyon is jól tudottan alapkérdés mindig az is, hogyan alakul a választási részvétel. Az elmúlt tizenhat évben szinte mindenre volt már példa, kiugróan alacsony és meglepően magas választási hajlandóságra is. S az sem titok, hogy a várható részvételi arány különböző szintjei merőben eltérő hatásokat produkálnak, mert távolról sem azonos az egyes nagypártok eltökélt, illetve lazább kötődésű táborainak mérete. Sokáig tartotta magát az a hit, miszerint a szocialista törzs-szavazók a legeltökéltebbek, ezért az alacsonyabb részvétel a baloldalnak kedvez. De a 2004-es uniós választások éppenséggel e tendencia mulékonyságát igazolták.

Inkább volt előre jelezhető a másik főszabály, miszerint a kiélezett és a legutolsó pillanatokig nyitva lévő verseny mozgósító hatással lehet a hagyományosan tartózkodó csoportok viselkedésére is. A politikai élet egészének, az intézményeknek, a politikusoknak személy szerint is évek óta megállíthatatlanul csökken a tekintélye, népszerűségük töretlenül hanyatlik, ezért a választási részvételi arány 2006-ban sokkal többről és fontosabb összefüggésekről tanúskodó tény volt, mint amit az imént, a pártokat különböző módon érintő következményeiről mondtunk. Ezúttal azt is megtudhattuk, hogy a magyar társadalom többségi támogatásával alakulhat-e meg az új parlament, avagy nálunk is érvényesülnek azok a világszerte megfigyelhető hatások, miszerint megrendült a többség bizalma a demokratikus berendezkedésekben. A választásokat megelőző időkben többször is mértek az intézetek példátlanul magas tartózkodó, távolságtartó, megfontoltan bizonytalan és tudatosan nemszavazó arányokat is. Az elkerülhetetlen reformlépések majdani fogadtatását illetően egyáltalán nem volt mindegy, melyik tendencia igazolódik az áprilisi választásokon.

Kérdés volt az a dilemma is, hogyan alakul a hazai többpártrendszer jövője. Másfél évtized meghatározó fejlődési ívét adta az az eltolódás, ahogyan a két nagy párt környékén koncentrálódott a támogatók elsöprő többsége. Az előző választások óta eltelt évek nem sok jóval bíztatták a parlament kisebb pártjait. Az elemzők és a politikai élet meghatározó többségének képviselői rendre úgy nyilatkoztak, hogy az MDF-nek esélyt sem adtak, és a szabaddemokraták újbóli parlamenti szerepére is csak roppant halvány reményt láttak. Ez a kérdés nemcsak a számszerűség miatt lett rendkívül érdekes probléma, hanem az egész politikai rendszer jövője szemszögéből is izgalmassá vált. A szoros versenyfutásban ugyanis sorsdöntő hatása lehet annak, hogy melyik erő tud s melyik nem szövetségesre szert tenni. Ebből a szempontból rendezettebbnek látszott a kormányzó koalíciós oldal helyzete, a felek jóval a választások előtt megállapodtak egymással, s legfőképpen azért izgulhattak, hogy április 9-én legyen legalább a küszöb átlépéséhez elégséges liberális szavazói támogatás.

A jobboldalon eléggé tarka volt a kép. Egyfelől adott lett volna a Fidesz és az MDF együttműködése, ha a nagyobbik fél kellően respektálta volna partnere elkülönülési szándékait, ám ezt nem sikerült elfogadhatóan és hihetően gyakorolni. Másfelől a Fidesz megteremtette a maga szövetségesét a KDNP újbóli életre hívásával, de nem látszott valószínűnek, hogy e manőverrel valóban sikerül majd addig le nem fedett választói csoportokat is aktív, támogatói szerepre rábírní. Végül, mint mindig, most is megjelentek az addig kevésbé ismert politikai erők azzal a reménnyel, hogy ők majd képesek lesznek a távolmaradó milliók, „a csendes többség”, a csalódottak képviselőit. Ez a törekvés egyszer sem bizonyult sikeresnek, s ezúttal sem tűnt úgy, hogy új erő be tudna törni a jól ismert

felállás keretei közé. Legfeljebb a MIÉP és a Jobbik összefogása mozgatta meg a média egy részének és az elemzők meghatározott körének fantáziáját, ám a Fidesz kampánybeli teljesítménye alkalmas volt arra, hogy a radikális jobboldal ne tudjon számot tevő erőként megmutatkozni. (Ebből nagyon sokan azt a téves következtetést vonták le, hogy Magyarországon a korábbiakhoz képest jelentősen visszaszorult a szélsőjobb áramlata, ám nem kellett túl sok időt várni, mert az ősz elég alapos leckét adott e tévedés felülvizsgálhatóságához.)

Választási évben mindig a legfontosabb kérdések közé tartozik a leendő kampány szerepének alakulása. Általánosságban minden olyan jól ismert összefüggés megfigyelhető hazánkban is, amelynek elemzése kitüntetett tárgya a nemzetközi szakirodalomnak is, de a 2006-os kampány két szempontból is különleges körülmények között zajlott. Részben a várhatóan szoros küzdelem eleve megnövelte a kampányeszközök jelentőségét, főként az utolsó napok tekintetében. Részben pedig 2002 kedvezőtlen emlékei arra intették az érdeklődőket, hogy várhatóan minden korábbinál kiterjedtebb lesz a negatív kampányeszközök használata. Azt végképp nem lehetett előre tudni, vajon a negatív kampánnyal élőt bünteti-e inkább meg a választó, avagy a lejáratás hozza-e meg a maga gyümölcsét.

2005 utolsó heteinek parlamenti csatái már azt vetítették előre, hogy ez lehet az első olyan hazai kampány, amelyben elsörendűen dominálnak a gazdasági jellegű témakörök. A bevezetőben írottakra utalva csak örülhettünk e fejleménynek, mert azt is lehetett remélni, hogy a kampány-teremtette koncentrált, semmi mással össze nem hasonlítható hatékonyságú, minden elképzelhető szegmensben uralomra jutó politikai kommunikációs sűrűség egyúttal ahhoz is hozzájárul, hogy a társadalom döntő többségének a korábbiakhoz képest sokkal világosabb képe lehessen a gazdasági realitásokról, s így a várható nehézségek természetéről. S volt még egy olyan ok, ami miatt előre sejthető volt, hogy a 2006-os kampány különbözni fog a korábbiakétól. Négy év alatt a magyar társadalom beépültsége az információs infrastruktúra világába összehasonlíthatatlanul erőteljesebbé vált, nemcsak a mobilkészülékek száma, megnövekedett teljesítőképessége, de az internethasználat sokkal szélesebb lehetőségei okán is. Ezért joggal lehetett arra számítani, hogy a mostani kampány több ötletet, technikai újdonságot, mozgósítási eljárást, politikai üzenet-hordozási újítást hoz, mint az eddigi összes együttvéve.

A választási eredményeken túl tekintve azonban mégiscsak az volt az Év Kérdése: milyen kormány alakul majd? S ez nemcsak azt jelentette, hogy vajon Orbán Viktor, vagy Gyurcsány Ferenc vezeti-e, hanem elsősorban azt, hogy a leendő kabinet mit fog tenni az első

hónapokban. Eddigi tapasztalataink szerint valamennyi kormány működése első hónapjaiban kialakítja, begyakorolja, rutinná teszi a kezdetek típushibáit, ezért nem volt megalapozatlan az a vélelem, miszerint 2006 végéig nagyjából arról is biztos képet kaphatunk: hogyan fogják Magyarországot 2010-ig kormányozni? Sokat elárul a legelső dokumentum, a kormány programja, amiből sejthető lesz, vajon szembe néz-e az új kormány a hosszú ideje halaszthatatlan, ám népszerűséget aligha teremtő döntésekkel? Mit fog betartani a kampány során unalomig ismételt ígéreteiből, s mi az, amit sürgősen a felejtés jótékony hatásaira bíz? Ha Gyurcsány Ferenc kormányoz, akkor igazolódik-e a másfél éve hangoztatott mentegődés, miszerint azért nem vághatott neki eddig komolyabb változtatásoknak, mert cselekvési szabadságát a választásokig megkötötte az örökölt struktúra és feltételrendszer? Ha Orbán Viktor kormányoz, akkor tényleg azonnal nekilát mindazon ígéretei realizálásának, amelyektől a gazdaság gyors felvirágoztatását várják?

Lesz-e koalíció, s ha igen, akkor a szétosztás milyen rendszert követ, kinek és milyen áldozatot kell majd hoznia eredeti elképzeléseiből? Kik lesznek a miniszterek, lehetséges-e bevonni olyan nagytekintélyű szakembereket is, akikkel érzékeltetni lehet a szélesebb alapokra helyezett kormányzás szándékait, avagy marad a főszabály, a kormány tagjait a győztes pártok vezetői közül jelölik, s ezáltal meg is maradnak pártkormányoknak? Ennek minden előnyével és hátrányával. Azt pontosan tudhattuk, hogy az új kormány szeptemberig kapott haladékot a végleges konvergencia program megalkotására, tehát nem volt kétséges, hogy akár tetszik, akár nem, mindenekelőtt gazdaságpolitikai döntéseket kell meghoznia, mégpedig kellemetleneket. Fontos lesz tehát a hangütés, a kezdet, az első döntések kommentálása, média-fogadtatása. A sokszor túlbecsült és csodafegyverként forgatott „kormányzati kommunikáció” az első hónapokban valóban sorsdöntő, hibáival is, erényeivel is.

A választási év alapkérdései közé kéredzkedett be a köztársasági elnöki szerepkör alakulása is. Nemcsak Sólyom László kalandos megválasztása miatt, hanem elsősorban az általa érzékeltetett új szerep következményei okán. Azt tudhattuk, hogy az őszi/tavaszi választások eleve reflektorfénybe állítják a lépéseit, s azt is, hogy egy esetlegesen szoros, több oldalról is vitatható eredmény kivételessé teheti a helyzetét. Tudhattuk, hogy az ő feladata kormányalakítási megbízatást adni, s végül az is sejthető volt, hogy a forradalom 50. évfordulóján a megszokotthoz képest sokkal gyakoribb nemzetközi szerepléssel kerül föl nemcsak a hazai, de a nemzetközi politikai élet színpadára is. Mindezen feltételekről tudva a kérdés mégis sokkal összetettebbnek ígérkezett. Az új elnök rövid gyakorlata alatt is nyilvánvalóvá tette, hogy nemcsak a pártokon túli/feletti politika, közéleti tevékenység

elkötelezett megjelenítője kíván lenni, hanem azt is, hogy az általa fontosnak ítélt ügyekben maximálisan élni fog elnöki szerepkörével. A kérdés tehát nem úgy vetődött fel, mint az elmúlt másfél évtized során szinte mindig, hogy t.i. kié az elnök? Az ellenzéké, vagy a kormányzó erőké? Hanem úgy: 2006-ban a megszokott, kétpárti diskurzusra ráfeszített magyar politikai erőter kibővíülhet-e háromszögletű alakzattá azáltal, hogy a köztársasági elnök a maga nyilvános álláspontjával folyamatosan megjelenít nem pártpolitikai alternatívákat is? (Egy évvel ezelőtti összegző írásunkban már utaltunk eme esély megjelenésére.)

2006 legfontosabb kérdése azonban az volt, hoz-e ez az esztendő végre megnyugvást, lesz-e valamiféle megbékélés, konszolidáció? A választási eredmények véget vetnek-e annak az évek óta tartó lázas kampánypolitizálásnak, amely törvényszerűen és rendszeresen szervezi politikai táborokba a lakosságot olyankor is, amikor a többségnek mindehhez nem sok kedve lenne. Lezárul-e végre a rendszerváltás átmenetekkel tarkított, az ideiglenesség érzésével túlzottan hosszú ideig áthatott időszaka, be lehet-e már rendezkedni tartósan a meglévő intézmények világába? S fenyeget-e továbbra is az a veszély, hogy valamely vesztes (vagy magát igaztalanul vesztesnek gondoló) politikai erő alkalmi többséget szerezzen magának a rendszerváltás felülvizsgálatához/újrakezdéséhez.

A konszolidációs vágyakhoz fűződő reménykedések egyáltalán nem voltak megalapozatlanok. Részben számtalan jele van/volt már annak, hogy a lakosság mind nagyobb hányada nem kedveli túlzottan a politikai dimenzió ilyen mértékű uralmát, túltengését és szívesebben látna valamiféle kiszámítható, tartós rendet. Részben az uniós csatlakozás, valamint a fejlesztési források eleve határvonalat húztak az új rendszer alapozó és üzemszerűen működtetendő időszakai közé. Részben pedig a versengő felek is nagyon jól ismertek már, nem érheti a lakosságot túl nagy meglepetés. Mind a Fidesz, mind Gyurcsány Ferenc volt már kormányzati pozícióban, lehet tudni, hogy mit várhatunk egyiküktől is, másiktól is. El lehet választani egymástól az ígéreteket és a várható teljesítményt. A számos kedvezőtlen előjel ellenére 2006 inkább hordozta magában a hosszabb távú konszolidáció előfeltételeit, mint 1990 óta bármelyik év.

S végül 2006 nem ígérkezett olyan évnek, amelyben alapvető nemzetközi események, fejlemények zavarhatták volna meg a hazai politikai folyamatokat. A régió ugyan tele volt bizonytalanságokkal, de a lengyel, szlovák, cseh politikai eseményekhez képest Magyarország akár még ideális helynek is tűnhetett. Az orosz újjáéledés várható méreteiről, problémáiról durva leckét kaphattunk már az év legelső napjaiban (az orosz-ukrán gázár-vita vétlen elszenvedőiként), de ez sem tűnt újdonságnak. A lappangó amerikai-európai

konfliktust az iraki helyzet aktuális kudarcai pedig nagyjából azon a szinten tartották, ahol az már a negyedik éve tenyészett. Nem volt látható tehát semmiféle olyan nagyszabású nemzetközi fejlemény, amelynek árnyékában a magyar politikának a megszokott kényszerpályás útján kellett volna vonszolódnia. Elemző figyelmünket nyugodt szívvel fordíthattuk a hazai események alakulása felé.

Gazdasági alapkérdések

2006 alapkérdése a magyar gazdaságban az volt, hogy kitart-e a külső befektetők bizalma - ami nélkül nem finanszírozható a növekedés -, és milyen áron. Ha nem tart ki – látva a szétzilált költségvetést, a növekvő államadósságot és/vagy a többletosztogatási ígéretekben elmerülő potenciális kormányzati erőket -, akkor a gazdaságpolitikai fordulatot a piaci szereplők kényszerítették volna ki azzal, hogy hátat fordítanak a magyar gazdaságnak, kivonulnak az állampapírok finanszírozásából. Ennek hatása a forint gyors árfolyamromlásában, az állampapírok kínálatának megugrásában, áruk erős erodálódásában jelent volna meg, ami felszökő inflációra vezetett volna. A folyamat feltartóztatására a jegybank drasztikus kamatláb-emelésre kényszerült volna, ami tovább nehezítette volna az államháztartás helyzetét, miközben ott nem „fűnyíróval”, hanem „láncfűrészsel” kellett volna nekiveselkedni a kiadások csökkentésének, illetve durva adóemelésekkel is leszorítani az állam finanszírozási igényét. A magas kamatok, az erősen restriktív váló költségvetési politika nyomán a reálszféra növekedése is jelentősen befékeződött, a munkanélküliség pedig megugrott volna. Ezzel az összeomlással járó scenárióval a jegybankelnök többször is fenyegetett, ami korántsem járult hozzá a veszély elhárításához, sőt, olajat öntött a parázsló tűzre.

E „hard landing” elkerülése volt 2006 egészének tétje, amit – utólag visszatekintve elmondhatjuk – sikerült kivédeni. A korrekciót nem pánikszerű piaci rohamok váltották kik, hanem a további romlást megakadályozó kormányzati cselekvés.

A kialakulthoz hasonló, kritikus finanszírozási szituáció utoljára a Bokros-csomagot megelőzően merült fel a magyar gazdaságban, most azonban a helyzet gazdaságilag kedvezőbb volt, politikailag viszont kedvezőtlenebb. Veszélyeztetettségünk mértékét csökkentette EU tagságunk, a magyar gazdaság kiépült erős exportpotenciálja, a nagy befektetők magas kockázata és az a védernyő, amit Brüsszel feszített ki fölénk a konvergencia program módosításának szeptember elsejéig elhalasztott beadási határidejével. A külső finanszírozási feltételek is kedvezőbben alakultak. Míg 1994 végétől a mexikói válság

nyomán általános hitelezési válsággal kerültünk szembe, most a globalizált világgazdaság gyors növekedése bőségesen termelte a nagyobb kockázatot is vállaló, befektetést kereső tőkekínálatot. A hazai reálgazdaság 2004-2005. évi bázisadatai jó teljesítményről árulkodtak, a négy százalék fölötti növekedés egészséges szerkezetben valósult meg, a dinamikát a nettó export és a beruházási lendület adta. Emellett a háztartások devizában történő, felpörgő eladósodása belülről jelentett támaszt a forint árfolyamának gyengülésével szemben.

Tény viszont, hogy a kiigazításhoz rendelkezésre álló eszközök sokkal szegényebbek voltak a tíz évvel korábbiaknál. Nem állt például rendelkezésre olyan privatizálható vagyon, mint amivel 1995-ben az államadósság jelentősen csökkenthető volt. Nem volt bevethető a vámpótlék, a leértékelés és a csúszó árfolyamrendszer, és egyáltalán szóba sem jöhetett a magas infláción alapuló stabilizálás, az államadósság elinflálása. Ugyanakkor nemcsak a pénzügyi válság elkerülése, tehát egy lefelé tartó, negatív spirál kivédése volt a tét, hanem az is, hogy bele tudunk-e kapaszkodni a pozitív, felfelé tartó spirálba, amit a megnyíló új EU csatornáktól remélhettünk. Brüsszel előbb suttogva, majd hangosan is a tudomásunkra hozta, hogy az általa megindított túlzott deficiteljárással – ha nem változtatunk -, alkalmazni fogja a forrásbefagyasztás szankcióját is.

A fiskális kiigazítás szemszögéből ugyanakkor politikailag kedvezőtlenebb volt a helyzet, mint egy évtizeddel korábban. Kampány volt, az első Gyurcsány-kormány záráshoz közeledett és a választások első fordulójáig nagyjából azonos valószínűségűnek tűnt a két nagy párt választási győzelme. Volt esély arra, hogy Orbán Viktor alakíthat kormányt, akit a befektetők kevésbé láttak volna szívesen. Különös tekintettel arra, hogy a Fidesznek nem volt koherens választási programja, annak egyes darabjait a pártelnök ismertette kampánykörútján, s ebből négy-ötezer milliárd forintos ígéret kerekedett ki. Ezt még abban az esetben sem lehetett volna teljesíteni, ha a vállalásokat – kormányra kerülve – utólag négy évre szólóan értelmezik, mert jó növekedési dinamika esetén is legfeljebb kétezer milliárd forintos többletforrásokkal rendelkeztek volna az államháztartásban, ám ennek jó része már determinált volt. Ugyanakkor Orbán Viktor hangsúlyozta, hogy a tb-járulékot már július 1-től csökkentenék 30 százalékkal, ami több mint 300 milliárd forinttal növelte volna meg a 2006. évi deficitet, vagyis kb. annyival, amennyivel a korrekciós tervekben előzetesen az előrejelzők számoltak. Emellett nyilván nem halogathatta volna Orbán Viktor további ígéreteinek beváltását sem, így például a 14. havi nyugdíj folyósítását, hiszen az önkormányzati választásokat is meg akarta volna nyerni. Mikola István miniszterelnök-helyettesé váló jelölése mindezen túlmenően azt üzentte, hogy az egyik potenciális

kormányfőt egyáltalán nem érdekli a gazdaságot veszélyeztető akut pénzügyi válság, sőt, a szükséges lépésekkel frontálisan szembe megy.

2006 gazdasági alapkérdése, hogy kitart-e a finanszírozó befektetők bizalma vagy sem, végül is megoldódott. A számok az év vége felé nemcsak azt mutatták, hogy a bizalom kitartott, hanem, hogy még erősödött is. Jelezte ezt a forint árfolyama is, hiszen egy euró az év végére 250 forint közelébe került, ami szép teljesítmény volt ahhoz képest, hogy az árfolyam a nyár közepén átlépte a sávközeget (282,36 Ft/euró), és voltak, akik 300 forintos euróra spekuláltak. Az év utolsó hónapjaiban bekövetkezett forinterősödés a kedvező globális piaci körülményeken túlmenően az elfogadott konvergencia programnak, az erre épülő 2007. évi költségvetésnek, Gyurcsány Ferenc kormányfői megerősítésének és annak volt köszönhető, hogy a jegybank az alapkamat 2 százalékpontos emelésével megnövelte a kamatfelárat.

E kamatfelár az alapkérdés megoldásának, a gazdasági kiigazításnak az első gazdasági ára volt, amit 2007-ben a növekedési veszteségen keresztül továbbiak követtek. A kormányon lévők az önkormányzati választásokon elszenvedett vereségben súlyos politikai árat is fizettek – bár nem kizárólagosan a gazdasági megszorítások miatt.

2006 végén úgy tűnt, hogy a külföldi hitelezők megnyugodtak, ám a belföldi hitelezők, a hazai lakosság körében nagy elégedetlenségi hullámok söpörtek végig, és emiatt a társadalmi feszültség fokozódott.

2006 forduló- és töréspontjai

2006 - a fordulatok és töréspontok éveként is jellemezhető, amikor jelentős változásoknak voltunk tanúi; számos területen véget ért valami, és a helyén új fejlemény kezdődött.

Politikai forduló- és töréspontok

A hatalmi-politikai szférában történt fordulatokat kétféle rendszerben is bemutathatnánk. Egyrészt oly' módon, hogy a korábban felsorolt politikai alapkérdésekre megformálódott válaszokat követjük nyomon. Másrészt úgy, hogy az események időbeli alakulását tekintjük kifejtési keretnek. A könnyebb áttekinthetőség érdekében az utóbbi megoldást választottuk, ám az egyes csomópontok kiválasztásakor alapvetően az év által feltett kérdéseket tartottuk szem előtt.

Fordulatok a kampányban, törések a stratégiákban. Az április 9-ei választásokig durván száz napjuk volt a versengő feleknek arra, hogy híveiket az urnák elé csábítsák, s valóban igyekeztek hódító udvarló módjára viselkedni. Ebben nem volt újdonság, s talán abban sem, hogy főként a két nagyobbik párt stratégiáinak módosításai során mindenekelőtt a másik aktuális lépéseivel volt elfoglalva. A negyedévi küzdelem alapvonalait utólag elemezve lényegi különbségeket fedezhettünk fel. A Fidesz a kezdetektől rendkívül offenzív volt, bár a rohamozásban aránytalan erőfeszítéseket fordított ellenfelek diszkreditálására. Az akciók többsége még jóindulattal sem volt nevezhető sikeresnek, sőt akadt néhány olyan lépésük, amelynek egészen biztosan több kárát látták, mint hasznát. A „Vizsla-botrányban” fölöslegesen tiltakoztak a nyilvánvaló kapcsolódás ellen, mert előbb-utóbb bizonyíthatóvá lett, amit amúgy is mindenki gyanított. Még katasztrofálisabb eredménnyel zárult Deutsch Tamás februári akciója, amikor a miniszterelnök „bemutató” gesztusát próbálta meg nevetségessé tenni, hiszen maga a médiaakció vált kínosan szánalmas, nevetséges kísérletté. A legnagyobb hiba alighanem az ú.n. szerver-feltörési ügy lett, mert a dramaturgia ugyan hasonlatos volt az imént említettekéhez, de a reakciók, a támadó jellegű védekezés, s az egész eset visszhangja fel nem becsülhető hitelességvesztéssel járt.

Amíg a Fidesz nagyjából tucatnyi jelentékeny kampányhibát követett el, addig az MSZP meglepően csöndben volt, s így nem is hibázhatott - jóvátehetetlenül. Megéltek ellenfelük botlásaiból, s még a legkirívóbb, legkihasználhatóbb tévedésüket is felülírta a köztársasági elnök szerencsétlenkedése. (Az egykori vezetők provokáció-számba menő állami kitüntetésének kedvezőtlen visszhangját az elmaradt elnöki kézfogás médiahangzavara pillanatokon belül elnyomta.) A kampány legsűrűbb időszakában pedig Gyurcsány Ferenc olyan tempót diktált a vidéki körútjain, amire addig csak riválisa tudott példát mutatni.

A részleteket mellőzve, a kampány végére elolvadt az év elejei jelentős Fidesz előny, ezért a választást közvetlenül megelőző miniszterelnök-jelölti televíziós vitának sokkal nagyobb lett a tétje, mint ahogyan ezt előtte a többség feltételezte. A rendkívüli figyelemmel kísért vita azonban egyoldalúvá sikeredett, a gyakorló miniszterelnök nyomasztó fölényrel nyerte meg a szócsatát. (Ez a vereség azóta is elviselhetetlen teher Orbán Viktor számára, aki azóta képtelen a bármi áron történő, kényszeres reváns bűvköréből kitörni.)

Nem várt fejlemények a két forduló között. Az április 9-ei eredmények a négy évvel korábbiakhoz nagyjából hasonlóan szorosak voltak, bár a részletek azt mutatták, hogy a szocialista pozíciók most lényegesen jobbak. Mindenki azt hitte, hogy Orbán Viktor megkísérli a négy évvel korábbi csodát, nyakába veszi az országot, s ahol tudja, megfordítja a szoros eredményeket. Nem így történt, sőt! Orbán a politikai zsarolás mindenféle eszközét

igénybe véve egy teljes hetet lényegében fölöslegesen elvesztegetett arra, hogy az MDF vezérkarát jobb belátásra bírja. Mindhiába. Presztízsveszteség lett, visszaléptetések meg alig – miközben Gyurcsány Ferenc tizennyolc megye 39 városában járva, számos olyan helyen is fordítani tudott, ahol egyébként a szocialista jelölt állt az első forduló után rosszabbul. A végeredmény az lett, hogy a koalíció a négy évvel korábbi állapotokhoz képest sokkal megnyugtatóbb, csaknem negyvenmandátumos többséget szerzett. A többpártrendszer is „megmenekült”, a négypárti felállás kiegészülhetett - a Fidesz jóvoltából – az egyszer már eltűnt kereszténydemokratákkal.

A választási eredmények egyik olvasata az volt, hogy a Harmadik Köztársaság történetében először kapott egy kormányzó erő lényegében változatlan összetételben mandátumot újabb négyévnyi folytatásra. Másrészt az első forduló listás eredményei sokkal kiegyenlítettebb erőviszonyokat sejtettek, mint amiről a végső mandátum-megoszlás tanúskodott. S a Fidesz által elkövetett kampányhibák tömegét ismerve különösen meglepő és további következtetések levonására indító az a tény, hogy a reájuk szavazó több mint kétmillió tömeget e tévedések egyáltalán nem befolyásolták. Azaz, a vesztes erő mögötti társadalmi bázis sokkal elkötelezettebb annál, mint amit a négyévenkénti megmérettetés felmutat. Fordítva az optikán valamelyest: volt néhány megfigyelő, aki úgy vélekedett, hogy az egyértelmű választási eredmény ellenére sem lehet számolni az ország mély és mindinkább tartósnak tűnő megosztottságának gyors felszámolódásával. Inkább azzal, hogy a 2002 utáni korszak folytatódni fog; más eszközökkel, másféle keretek között, újfajta konfliktusokkal, ám nagyon is régebbi keletű frontok mögötti küzdelmekkel.

Egy újabb fordulat – eltűnnek a főszereplők. Mindenki arra számított, hogy a biztos győzelmet gyors kormányalakítás, programhirdetés és minél előbbi cselekvés követi. A szocialisták nem sok ünnepelnivaló időt hagytak híveiknek, úgyszólván a választások másnapján eltűntek és a médiát is mellőzve, magára hagyták a közvéleményt az ilyenkor törvényszerűen lábra kapó találgatások tömegével. Több mint félévnyi távolságból sem tudni túl sokat ennek az öt hétnek a történeteiről, két tény azonban bizonyosan állítható. Az egyik, hogy a választási győzelmet eufórikusan megélő politikai tábornak nem szolgáltattak túl sok lehetőséget arra, hogy szavazata értelmét érzelmileg tartósan is megélhesse. Ennek pl. azért is jelentősége lehetett volna, mert a szocialista győzelemben számottevő volt az a réteg, amelyik csak a kampány utolsó heteiben sodródott a támogatók közé. S ha ez a jövevény-csoport nem kap kellő megerősítést, akkor nincs is miért megmaradnia e táborban tartósan.

A másik összefüggés csak később derülhetett ki. Az ősszel napvilágra került ú.n. őszi beszéd megszületésének eredeti időpontja május vége, azaz az általunk firtatott öthetes

talány korszaka. A szöveg egészét figyelembe véve nagy a gyanúnk, hogy ennek a rejtőzködő-eltűnő, hosszadalmas csöndnek talán az lehetett az oka, hogy óriási erőfeszítésekbe került a két párt szélesebb vezérkarával, vezető testületeivel megértetni: tényleg nincsen más út, csak a komoly és sok fájdalmat okozó döntések sorozatának elvállalása. Akármilyen legyen is az igazi magyarázat, a későbbiek során a kormányzó erők ezt a győzelem utáni ritmus- és lendületvesztést az év folyamán később sem voltak képesek kellően korrigálni.

Egy huszonnégy órás fordulatról. Június 9-én békés, már-már idilli körülmények között megalakult az új kormány, a programját az illendőség határai között meg is vitatták, semmi sem utalt arra, hogy a kabinetnek belátható időn belül komolyabb nehézségekkel kellene szembesülnie. Másnap azonban az OÉT ülésén a gazdasági élet legfontosabb szervezeteinek képviselői szigorú megszorítások bejelentéséről értesülhettek. Ugyanattól a kormányfőtől. E probléma gazdaságpolitikai háttéréről és magyarázatáról a következő pontban kimerítő részletességgel fogunk szólni, ehelyütt csak e drámai gyorsaságú változás politikai implikációjáról teszünk rövid említést. Nehezen lehet utólag is megérteni, hogy a frissen megválasztott kormányfő miért nem gondolta a semmilyen más nyilvánosság-lehetőséghez nem hasonlítható parlamenti beiktatást felhasználni ama kormányzati lépések előkészítésére, melyeket másnap bejelentett. Mind a hazai, mind a külföldi megfigyelők körében feltartóztatlanul erősödött meg az a gyanú, hogy talán maga a kormányfő sem kellően biztos a dolgában. Ő sem tudja, hogy a hosszabb távlatok, avagy a napi tűzoltás kedvéért kell-e politizálnia.

Átszervezések. Időközben mind több részletet lehetett megtudni a nagyszabású kormányzati és közigazgatási átalakítások háttéréről. Még a legfelsőbb kormányzati szinteken is százaknak, ezreknek kellett szembesülnie azzal, hogy biztosnak hitt jövőjük nagyon is kérdésessé vált. Egy-egy kormányváltás előtt/után hónapokra szokott szétzilálódni a mindennapi kormányzati rutin, állnak le az érdemi munkákkal az egyes részlegek, de ezúttal többről és másról is volt szó. Radikálisan csökkent a minisztériumok száma és az egyes tárcák belső szerkezete is a megszokottakhoz képest sokkal mélyebben alakult át. Ilyen időkből törvényszerűen mond csődöt a mindennapi ügyintézés, s erről a válságos átalakulásról az év hátralévő részében többször is képet kaphatott a nagyközönség. Először az aug. 20-ai ünnepek idején végigsöprő rendkívüli vihar körüli mulasztásokat követő körbemutogatások kapcsán, majd ősszel a rendőrségi irányítás ellentmondásos helyzete révén derülhetett ki, hogy az új kormányzati struktúra meglehetősen távol van még az üzembiztos működéstől.

Hét hétig tartó lázálom. Az Évkönyv számos helyen kimerítő aprólékosággal tárgyalja 2006 őszének messze hangzó eseményeit. Ebben a tanulmányban csak az évi mérlegkészítés szempontjából feltétlenül szükséges fordulatok rövid összegzésére vállalkozunk, s erre is csak az összefolyamatok alakulására tekintettel.

- Szeptember elején láthatóan egy önbizalmát visszanyert kormányfő foglalta el újra a magyar média kitüntetett tereit. Valószínűleg az elfogadás reményében továbbított konvergencia program okozhatta derűlátását; a kormányfő minden létező alkalmat megragadott a várható változások lényegének elmagyarázásához. Úgy tűnt, hogy megpróbálkozik a közelgő önkormányzati választásokon elszenvedhető vereség minimalizálásával is, s valóban a szeptember közepi mérések azt mutatták, hogy megállítható a két párt közötti olló nagymértékű szétnyílása.

- Ennek a kezdődő fordulatnak a kellős közepébe robbant bele az „őszödi beszéd” néven elhíresült botrány. Szeptember 17-én a rádióból villámgyorsan terjedt tovább a média minden elképzelhető szegmensébe az az 58 másodpercesre vágott miniszterelnöki előadás, amelyet a legjobb akaratereővel sem lehetett másképpen értelmezni, mint olyan beismerést, amely az addigi totális, szervezett és tudatos hazudozás szándékait magyarázza el. Ez az esemény pillanatok alatt kiszorított minden egyéb politikai megfontolást, és minden a hazugság beismerése körül kezdett forogni. (Az éber média elmulasztotta kideríteni, honnét került elő a beszéd negyedév múltán, ki volt az a segítő erő, amely lerövidítette és lényegre vágta ezt a meglehetősen hosszú és sokféle értelmezésre okot adó beszédet, kik jutatták el a médiumokhoz stb. Ahhoz képest, hogy hetekig minden ekörül forgott, fölöttébb érdekes, hogy e politikailag nagyon is lényeges kérdéseket senki sem vizsgálta komolyabban.)

- Másnaptól kezdve fokozatosan elszabadult a politikai pokol. Korábról jól ismert periférikus szervezetek tucatja kapcsolódott össze újonnan megalakult felháborodás-brigádok tömegével, és Budapest központi, szimbolikus tereit ellepte a szünet nélküli utcai politizálás. Az első „eredmények” váratlanul széles nemzetközi visszhangja, valamint a kezdeti rendőrségi tehetetlenkedés meglepően rövid időn belül sodorta el az eseményeket a permanens utcai küzdelmek felé, s nem kellett különösebb jóstehetség annak előrejelzéséhez: így is marad minden az október 23-ai ünnepig. Annál is inkább nem, mert a legnagyobb ellenzéki párt hol közvetlen helyszíni, hol közvetett médiatámogatásban részesítette a követeléseket és a megmozdulások többségét.

- Időközben lezajlottak az október elsejei önkormányzati választások és az ellenzék elsöprő győzelmét hozták. Orbán Viktort ezúttal cserben hagyta politikai taktikai érzéke, és győzelmét azonnal szerette volna jóval jelentősebb eredménnyé átfordítani. Ennek érdekében

a magyar politikai életben eleddig teljesen ismeretlen ultimátum segítségével szeretett volna megszabadulni tavaszi legyőzőjétől. Az elsietett lépéssel megkönnyítette a koalíciós pártok dolgát, akik, így már megnyugodva szavazhattak újra bizalmat a kormányfőnek. A Fidesz pedig ismét berendezkedett a köztéri látványpolitizálás gyakorlatára.

- Az 50. évfordulóra történő megemlékezés napja és főként éjszakája e hosszú ős legdrámaibb pontja lett. A dráma oly' sűrűvé vált, hogy azt sem tudhattuk biztosan: mit is élünk át? Nyugodtan jósolhatjuk, hogy az egymást kizáró jobb- és baloldali értelmezések hosszú időszakra mitologikus képekként rögzülnek a táborok kollektív emlékezetében. Az egyikében úgy, mint a rendőrterror, az elemi szabadságjogok lábbal (rendőrcsizmával) tiprása. A másikban pedig a kalandorpolitika esztelen és felelőtlen bizonyítékaként, amikor is nem átaláltak még a második világháború legrémesebb provokációit is csatasorba állítani.

- November 4. után viszonylag gyorsan és nagyobb zökkenők nélkül normalizálódott a főváros élete annál, mint ahogyan az előzmények alapján ezt remélni lehetett. Amilyen hirtelen keletkezett a vihar, olyan gyorsan múlt el. Mindenki hazament, de a zsigerekben, a beszélgetésekben megmaradt a feszültség, a mindennapi érintkezések világába nagyon is beleégett az a tapasztalat, hogy nálunk is megtörténhet bármilyen, korábban elképzelhetetlen szörnyűség.

A költségvetési vita hetei mindezek után meglepő nyugalomban és unalomban teltek el. A nyári döntések pedig ezután a parlamenti többség által jóváhagyott kormányzati politikává váltak.

Gazdasági forduló- és töréspontok

Az esztendő gazdasági fordulatai és töréspontjai a bemutatott alapdilemma mentén a következők voltak.

Gazdasági értelemben az év 2005 őszén kezdődött el, amikor kritikus tömeggé sűrűsödtek a gazdaságpolitika szempontjából megoldandó feladatok. 2005 szeptemberéig úgy tűnt, hogy noha a költségvetésben előirányzott 4,7 százalékos GDP arányos államháztartási hiány nem lesz tartható, de a deficitcsökkenést mutató pálya igen. Ám az MNB alelnökének jelzése után Brüsszel – megváltoztatva korábbi véleményét – az államháztartásba integrálандónak minősítette az autópálya-építést. Ez a GDP két százalékaival megemelte a már amúgy is túlteljesülő deficitet. Ezúttal nemcsak a költségvetési hiányterv ment füstbe – akár a megelőző négy évben, ami a fiskális politika hitelességvesztésére vezetett -, hanem az addig mérséklődést ígérő deficitpálya is. A 2004. évi erős jövedelem-megszorítással és növekedési

veszteséggel, azaz áldozatokkal járó stabilizáció eredményei egy csapásra elenyésztek: az államháztartás hiánya visszakúszott a 2003. évi magas szintre. A piacok árfolyamgyengüléssel és a magyar papírok keresletének csökkenésével, kínálatának növelésével reagáltak – mint ahogy ennek történnie kellett. 2005 utolsó hónapjaitól közelebb kerültünk ahhoz a pénzügyi válsághoz, amelynek bekövetkeztét több elemző már régóta jósolta, s amit addig a befektetők megnőtt kockázati éhsége és a háztartások devizában való eladósodásának felpörgése következtében úsztunk meg.

A kormány két tűz közé került, a külső hitelezők tőke kivonással fenyegető magatartása és a hazai kampánylogika politikai igényének szorításába. Az utóbbi mellett döntött, ami rendkívül rizikós döntés volt nemcsak azért, mert a nem-cselekvést vállalta akkor, amikor lépnie kellett volna, hanem a változatlanul hagyott 2006. évi költségvetéssel is.

A gazdasági pálya első töréspontja, ami rosszabbra fordulatot jelentett és meghatározta 2006-t, tehát 2005 őszére datálható, amit súlyosbított az is, hogy a kormányfő – megváltoztatva korábbi álláspontját – elkezdte lebegtetni az addig érvényben lévő 2010-es euróövezeti csatlakozási dátumot. Ez előrevetítette azt, hogy a decemberben felülvizsgálatra kerülő konvergencia programban későbbi időpont szerepel, ami arra utalt, hogy a kormány elgyengül – nyilván politikai indítékokból – az államháztartás hiányát korlátozó pályán. A befektetők ezt különösen rossz néven vették, s emiatt a kormányfő véleményének gyors korrekciójára szorult.

A szeptember végén benyújtott 2006. évi költségvetési tervezetet azonban nem korrigálták, sőt a vita során sem, noha egyéni képviselői javaslatokkal is megtehetnék volna. A GDP arányában 6,1 százalékos államháztartási hiányt úgy fogadták el, hogy annak teljesülését mindenki kétségbe vonta. Brüsszel és az elemzők többsége ennél két százalékponttal magasabbat prognosztizált, ami azt vetítette előre, hogy a hiánymutató nemcsak 2005-ben, de 2006-ban is emelkedik (7,5 %-ról 8,1 %-ra).

Bár a kormányfő fogadkozott, hogy ezúttal nem készül választási költségvetés, a bemutatott ehhez képest fordulatot jelzett. A 2006-ra jelzett fiskális politika expanzív jellege – ami a növekedési pálya fenntarthatósága szempontjából fokozódó kockázatot jelentett – a tervszámokból is kiolvasható volt. Az államháztartás elsődleges hiánya a 2005-re előirányozottnak majdnem a háromszorosára nőtt, ugyanakkor a kamategyenleg változatlan maradt. Az előterjesztés szerint a kiadások reálértékben emelkedtek, a bevételek viszont csökkentek. A GFS szerinti államháztartási deficit ötven százalékos növekedést jelzett, és semmi meggyőző érv nem szólt amellett, hogy mi támasztja alá az ESA elszámolás szerinti

hiány csökkenését. Miközben a tervezet a tőkejellegű kiadások (infrastruktúra-fejlesztés) fokozását favorizálta, a fogyasztási jellegűeket sem fogta vissza.

A 2006. évi költségvetés még a 2005 nyarán elfogadott ötéves adócsökkentési programból deriválódott, a kiadásokat azonban nem szorította vissza. (Az MSZP választási ígéreteinek zömét ez a nettó 800 milliárd forintos adócsökkentési terv adta.) Ám az ellenzék nem a túlelosztást növelő fazonjáért bírálta a tervezetet, hanem annak megszorító jellegéért – holott megszorításról a számok tükrében nem volt szó. A 2006-os költségvetési előirányzat legsúlyosabb tévedése az áfa-kulcs csökkentése volt, ami a legbiztosabb bevételi forrást apasztotta 150-200 milliárd forinttal.

A 2006. évi változatlanul túldimenzionált költségvetést kiinduló pontként használva készült el 2005 decemberében Magyarország aktualizált konvergencia programja. Ebben megerősítették a 2010-es csatlakozási szándékot, mondván, 2008-ra az államháztartás hiánya a GDP 1,9 százalékára szállítható le – a nyugdíjreform hatását is figyelembe véve (enélkül 3,4 %-ra tette a 2008. évi hiányt). A program arra épített, hogy a megreformált Stabilitási és Növekedési Egyezmény értelmében lehetőség van a nyugdíjreform költségeinek degresszív beszámítására 2005-től, ha az államháztartás hiánya lényegesen és folyamatosan csökken, közelítve a referenciaértékhez (3%). Csakhogy ez utóbbira vonatkozóan az anyag nem mutatott be meggyőző tervezeteket, miközben továbbra is kiállt a hosszú távú adócsökkentési project mellett. Az évi 1,3-1,4 százalékpontos deficitcsökkentéshez a kormányzati szektor mértékének szűkítését, az adó- és járulékalapok szélesítését, a fekete- és szürkegazdaság kifeherítését jelölte meg eszközként, de ezek tartalmának kifejtésével adós maradt. A program szerint a bruttó államadósság 2006-ban, utoljára, még emelkedett volna, de ekkor is alatta maradt volna (58,5 %) a maastrichti referenciaértéknek (60%).

Ezt az átíratot – érthető okokból – Brüsszel nem fogadta el, már az első, 2006-os évet is felülírandónak tartotta. Ám büntetés helyett számunkra rendkívül kedvező döntést hozott, amikor megengedte, hogy a program-felülvizsgálatot majd az új kormány nyújtsa be szeptember 1-jéig. Mint említettük, ez a védernyő nagyban hozzájárult a pénzügyi összeomlás elkerüléséhez, és segítette mind a regnáló, mind a megalakuló új kormány helyzetét. Erre annál is inkább szükség volt, mert sorra kaptuk a leminősítéseket a világ nagy hitel- és befektetés-minősítőitől (Moody's, Fitch, Standard and Poor's).

A megalakuló második Gyurcsány-kormány programja fordulatot hirdetett meg a gazdaságpolitikában: „Szakítanunk kell az elmúlt évtizedek <húzd meg ereszd meg> gazdaságpolitikájával, amely csak átmenetileg volt képes helyreállítani a rendre megbomló egyensúlyt. Átfogó reformokkal létrehozzuk az egyensúly tartós megőrzésének feltételeit.” –

volt olvasható az anyagban. E kötelezettségvállalás azonban nem nyugtatta meg egyértelműen a befektetőket, és az elemzők számos kritikát fogalmaztak meg a programmal szemben. Legfőképpen azt, hogy jobbra csak az elérendő célokról szól, az eszközrendszert viszont homályban hagyja. Tény, hogy a bemutatott kormányprogram nem tartalmazta a gazdaságpolitikai fordulat konkrét tartalmát, sem a rövid távú kiigazítás megoldásait, sem a hosszabb távú stabilizálás reformjait, sem az euró-bevezetési dátumhoz szükséges konvergencia program stációit. Készítői ugyanis ezeket nem tekintették feladatuknak, mert inkább egy hosszú távú cselekvési terv (a négyéves cikluson is túlnövő, többször hivatkozva a 2007-2013 közötti uniós költségvetési periódusra) elveit akarták bemutatni.

A gazdaságpolitikai fordulaton túl a korábbiakhoz képest szemléletváltást jelentett a regionális közigazgatás kiépítésének hangsúlyozása, az eredményes vállalatműködtetés elveinek átültetési szándéka a közszolgálat egészére, továbbá az államreform-bizottság felállítása. Megfogalmazta a kormányprogram a piacosság igényét a vasúti közlekedésben, a reformok megindítását a személyszállításban és a magántőke bevonását a vízműszolgáltatásokba valamint a kultúrába is.

A kormányprogram gazdasági fejezeteit utólag olvasva a későbbi anyagok ismeretében határozottan az a véleményünk, hogy a második Gyurcsány-kormány nem elhazudta, hanem maga sem ismerte teljes mélységében az államháztartás helyzetét, még 2006. május végén sem, a program összeállításakor. Ebben az anyagban ugyanis még csak az adócsökkentési project néhány évvel későbbre halasztásáról van szó, a szeptemberi (és decemberi) konvergencia program viszont a 2009-től mérséklődő centralizációs ráta mögött az adórendszer változatlanóságát feltételezi, és az anyagban fel sem merül az elvonási mértékek csökkentése. S noha a kormányprogram nem erősítette meg expliciten a 2010-es euróövezeti csatlakozási dátumot, közvetetten mégis erre lehetett következtetni pl. a következő megfogalmazásból: „Az állam kiadásainak mérséklésével és bevételeinek növelésével a kormányzati ciklus második felére megteremtjük a tartós növekedéshez – s egyben az euróövezeti csatlakozáshoz szükséges egyensúlyi feltételeket.”

A jelzett paraméterek alapján úgy tűnik, hogy a kormányprogram készítői mindössze két évre tervezték a stabilizációt, és sokkal kevésbé fájdalmasnak, mint amiről majd a konvergencia program szól. A belföldi fogyasztás mérséklődése a növekedést – a kormányprogram szerint – 2007-2008-ban csak 3-4 százalékra fogja vissza (a konvergencia program feltételezése szerint viszont 2,3 százalékos a várt dinamika), ami 2009-től 4-5 százalékosra gyorsul fel. (a konvergencia programban 4,2 %-ra). A kormányprogram a kiigazítás éveiben vállalja a jövedelmek vásárlóértékének megőrzését, sőt „a nyugdíjak

emelése, a családi támogatások és szociális ellátások igazságosabb elosztása ... az egyensúly helyreállításának éveiben is biztosítják, hogy javuljanak az idősek, a gyermeket nevelők életkörülményei”. A 2007-re elfogadott költségvetés ismeretében viszont tudjuk, hogy a nyugdíjak reálértéke 2007-ben csökken, és csak a családi pótlékra vállalt a kormány teljes valorizációt.

A május végén íródott kormányprogram és az augusztus végére elkészült konvergencia program közti parametrikus különbségek egyértelműen arra utalnak, hogy időközben olyan körülmények váltak ismertté, amelyek nemcsak szigorúbb pályakorrekciót követeltek, de a stabilizáció idejét is meghosszabbították. Az Új egyensúlyprogram alakváltozásai is ezt a feltételezést támasztják alá.

A gazdaságpolitikai fordulat konkrétumait Gyurcsány Ferenc egynapos kormányfőként ismertette az Országos Érdekegyeztető Tanácsban, amely az „Új egyensúly programja 2006-2008” elnevezést viselte. Ebből kiderült, hogy a 2006. évi államháztartási pálya rendkívül megcsúszott: a tervezett 6,1 százalékos hiánnyal szemben – korrekció nélkül – 11 százalékos lenne a túlköltés a GDP százalékában.

A világviszonylatban is rekordnak számító deficit csökkentésének programjával a kabinet radikális fordulatot kívánt felmutatni, ám ennek hevenyészett tartalma nem győzte meg a befektetőket. Nem következett be a befektetők bizalmának látványos javulása, a forint árfolyamának erősödése és nem lehetett csökkenteni az alapkamatot – mint ahogy ez a várakozásokban megfogalmazódott. Ellenkezőleg. A Standard and Poor’s, a világ legnagyobb hitelminősítője beváltotta januári fenyegetését, és leminősítette a magyar hosszú lejáratú devizaadósságot. A forint gyengült annak ellenére is, hogy jegybank június végén 0,25 százalékponttal megemelte az alapkamatot.

A helyzet tehát nem jobbra, hanem rosszabbra fordult. A Gyurcsány-csomagnak elkeresztelt Új egyensúlyprogram miközben nem győzte meg a külföldi tőkét, alaposan felidegesítette az országlakókat. A csomag a kiigazítás és stabilizálás hitelessége szempontjából szakmailag is kifogásolható volt.

- Nem tárt fel a példátlan méretű (1100 milliárd forintos) 2006. évi deficittüллépés okait. A tétélesen felsorolt adatokból mindössze 720 milliárd jött össze, s az is erősen vitatható volt. A hiány csökkentését prezentáló adatok zavarosak voltak. A 2006-ra bejelentett 350 milliárd forintos korrekcióból csak kb. 200 milliárd forint volt kivehető, a 2007. évi előirányzatok viszont 1200 milliárd forintot rajzoltak ki – a bejelentett 1000 milliárd forinittal szemben. 2008-ra további 1000 milliárd forintos megtakarítást kommunikáltak verbálisan, a programszöveg GDP arányos adataiból viszont legfeljebb csak 360-400 milliárd forintos

deficitcsökkentés volt kiolvasható. Nem volt világos, mihez képest vár a kabinet három év alatt összesen 2350 milliárd forintos deficitfogyasztást, amikor nincs is ekkora a ledolgozandó kiadástöbblet.¹

- A program bevezetője és elnevezése alapján is az volt várható, hogy tartalmazza mind a rövid távú kiigazítás, mind az erre épülő és ehhez igazodó reformok tervezett cselekvéssorozatát. Ezzel szemben csupán az államigazgatás átalakítására vonatkozó elképzeléseket és az államháztartás bevételeinek növelését célzó döntéseket körvonalazta. A kormányzati irányítás és a közigazgatás átalakítása viszont egyfelől kevés állami pénzmegtakarítással jár, másfelől a tervezett intézkedések egy részének elfogadása kétharmados többséget igényel, aminek megszerzésére zéró kilátás mutatkozott. Feltételezhető volt, hogy az intézményi integrálásból származó egyszeri megtakarítások után idővel az integrációk is duzzadni kezdenek.

- A csonkára sikeredett programból az volt kiolvasható, hogy a kabinet nem szánta el magát igazán a reformokra, vagy ha igen, még fogalma sincs arról, mit tegyen. Az utóbbi különösen csalódást keltő volt, és visszamenőlegesen is megkérdőjelezte a reformműhelyek munkálkodását.

- A program lényegében a bevételek növelésére fókuszált, a kiadások faragására csak finoman utalt. Ugyanakkor ismertté vált a kisebbik koalíciós partnernek az az álláspontja is, hogy csak abban az esetben fogadja el a megszorító intézkedéseket, ha garanciát kap 2009-től az adócsökkentésre és egykulcsos adórendszer bevezetésére. Ennek fényében különösen kétségessé vált az államháztartás tartós stabilizációja.

- Az adócsomagban nem volt felismerhető az a koncepció, amely a versenyképesség erősítésén keresztül távlatosan javítaná az államháztartás pozícióját. A tervezett adóemelésekből csupán az volt kiolvasható, hogy a kabinet megcélozta a fekete és szürke gazdaság kifejlesztését. S mivel ennek sikere kevésbé hihető, ezért stabil forrásszerzésre hagyatkozott. A biztosan beszédhető adók kaptak prioritást, így az áfa-emelés, a jövedéki adók növelése, a kamat- és árfolyamnyereség-adó, az EVA adókulcsának emelése, a magánszemélyek és vállalkozások szolidaritási adója. De ugyanide sorolható az egyéni egészségbiztosítási járulék és a munkavállalói járulék növelése, vagy a súlyadót felváltó új gépjárműadó és illeték is. Az adócsomag tehát nem követett határozott gazdaságpolitikai

¹ Mint később kiderült a 2008. évi 1000 milliárd forintos megtakarítás ahhoz képest értendő, mintha a megszorító intézkedések nem léptek volna életbe, ami nem jelent tényleges, csak virtuális „megszorítást”. A magán-nyugdíjpénztári megtakarítások figyelembe vétele nélkül a program a 2006. évi 9,5 százalékos hiányt 2007-re 5 százalékra, 2008-ra pedig 3-3,5 százalékra szándékozta lecsökkenteni.

konceptiót, de visszalépést jelentett az első Gyurcsány-kormány társadalmpolitikai megfontolásaihoz képest is.

A Gyurcsány-csomagból összességében az tűnt ki, hogy a kormánynak voltak ugyan ötletei a költségvetés konszolidációjára rövid távra szólóan, sőt, még az árreformra és az elosztási reformokra is, ám ezek nem álltak össze követhető, tiszta gazdaságpolitikai vonalvezetéssé. A miniszterelnök előadása a „Megszorítások vagy reformok?” elnevezésű parlamenti vitanapon ugyan világosan bemutatta, miként kapcsolódik egybe a rövid távú államháztartási korrekció a hosszú távon ható reformokkal és a nemzeti fejlesztési terv elgondolásaival, Gyurcsány Ferenc kármentési kísérlete azonban ekkorra már megkésettnek bizonyult.

A kabinet ezt követően a piacok jobb meggyőzése érdekében egyre inkább a reformokat helyezte kommunikációja középpontjába. A június végi őszi kormányülés után kiadott nyilatkozat a korábbiaknál is gyorsabb kiigazítást vállalt: már 2008-ra beígérte, hogy a GDP 3 százaléka alá szállítják le az államháztartás hiányát az Új egyensúlycsomagban szereplő 3-3,5 százalékkal szemben.

Néhány héttel később azonban kiderült, hogy a 2006. évi induló deficit az addig ismertnél is magasabb, korrekció nélkül a GDP 11,6 százalékát teszi ki. Ez ismét azt támasztotta alá, hogy az államháztartás valós adatait a kormány nem meghamisította, nem elhazudta, hanem maga sem ismerte. (Hogy ez miként fordulhatott elő a kontinuitást mutató pénzügyminiszter és miniszterelnök személye mellett – arra nincs magyarázat, ha lenne, legalább tanulságul szolgálna a későbbiekre nézve.) A deficitcsökkentés pályáját újra kellett írni, ami azt jelentette, hogy a kormányprogramban vállalt gazdasági mutatók alig két hónap múltán tarthatatlanná váltak.

Az új számok lekottázását tartalmazta az augusztusban elkészült konvergencia program, amelynek a hónap második felében többféle változata vált ismertté, nem kis nyugtalanságot keltve a szakmai, befektetői körökben. A kormányzati kommunikációban ugyanis úgy gondolták, hogy előbb egy népszerűsítő, brosúraszerű papírt adnak közre, ami mindenfelét megmagyaráz az országlakóknak, ez azonban mind a külső, mind a belső hitelezők felől nézve ismét csak sikertelennek bizonyult. A Brüsszelnek végül benyújtott program a korábbiakhoz képest minőségileg nagyságrendekkel jobb volt, de ez akkor már kevésbé izgatta a kifárasztott hazai szaksajtót. Mindössze annyi elismerést tudott kicsikarni ez a változat – még hozzá egyöntetűen -, hogy a benne szereplő bázisadatok végre megfelelnek a valóságnak.

Brüsszel szeptember végén nyilvánosságra hozta a harmadszorra is felülvizsgált konvergencia programunkról alkotott, elfogadó véleményét. A 2007. évi költségvetés előirányzatában pedig nem is lehetett mást tenni, mint e programot követni, amelyben megjelentek mind a restriktív gazdaságpolitika elemei, mind a már megvalósított, illetve kilátásba helyezett reformok az államigazgatásban, a közoktatásban, a felsőoktatásban, az egészségügyben és a nyugdíjrendszerben. Az eredetileg tervezett deficitcsökkentő pálya lassúbb ereszkedésű lett (2007-re például csak 3,1 %-pontos a tervezett hiányvágás, szemben az Új egyensúly programban jelzett 4,5 %-ponttal). Kiderült, hogy az államadósság GDP arányos szintje jóval 60 százalék felett van már ma is, és 2008-ig tovább növekszik. Csökkenése csak 2009-től várható, de mértéke csak 2011-2012-re vihető a maastrichti referenciaérték alá. Ebből következően leghamarabb 2013-2014 tájékán lehetünk tagjai az Európai Monetáris Uniónak.

Az új gazdaságpolitikát megfogalmazó, 2007-re szóló költségvetési törvény elfogadásával véget értek 2006 gazdasági fordulatai. A gazdaságpolitikai fordulat egyes következményei már megjelentek az év utolsó hónapjaiban is, de a teljes hatás csak 2007-ben mérhető.

A gazdaság teljesítményei

2006 gazdasági teljesítményeinek felemássága, ellentmondásos mivolta abból származott, hogy miközben az államháztartás hiánya rekordmagasságúra szökött és az államadósság tovább emelkedett, a reálszféra teljesítménye nem volt rossznak mondható.

A bruttó hazai termék növekedése nagyjából megegyezett az előző évivel, a szerkezete azonban kevésbé volt kedvező - tekintettel arra, hogy a beruházások stagnálása miatt a dinamika ebben az évben zömében a nettó exporttöbbletből származott, köszönhetően a jól alakuló európai konjunktúrának. A növekedés belső húzóerőinek lanyhulása miatt - a fogyasztás a választási évekre nem jellemző módon alig emelkedett – az új EU tagok körében a magyar GDP-bővülés volt a legalacsonyabb. Ugyanakkor a mérséklődő belső keresleti többlet kisebb importigényt eredményezett, miközben a jó külső konjunktúra gyorsította az exportot. Így az export-import ütemkülönbség export javára bekövetkezett tágulása jelentősen javította a külkereskedelem egyenlegét, aminek a hatása – különösen az év második felében – megjelent a folyó fizetési mérleg hiányának csökkenésében is.

Az ágazatok közül legjobban az ipar teljesített, ezen belül a legnagyobb mértékben a főként exportorientált nagyvállalkozások kibocsátása nőtt. A kis- és közepes cégek eladásai is

gyorsabban emelkedtek külföldre, mint a belső piacokra. Az ágazat teljesítménytöbblete kizárólag a termelékenység növekedéséből származott, a foglalkoztatás ugyanis csökkent az iparban. A termelékenység emelkedése lényegesen nagyobb volt az ipari reálkeresetek növekedésénél, ami a fajlagos bérköltségek csökkenésén keresztül javította a vállalkozások profitabilitását.

Az építőipar teljesítménye az előző évi magas bázishoz képest csökkent, visszaesett ugyanis a lakásépítés, hűlt a vállalkozói építési kereslet és csökkent az egyéb építmények – jelentős részben az utak – építése. Ez utóbbi összefüggésben lehetett az államháztartás hiányának csökkentésére irányuló lépésekkel; a legnagyobb visszaesés ebben az alágazatban a második és harmadik negyedévben következett be.

A kiskereskedelmi forgalom bővülése nagyjából megegyezett az előző évivel. Miközben a tartós fogyasztási cikkek és építőanyagok kereslete elmaradt az átlagostól, az élelmiszerek és a vegyes kiskereskedelem, valamint a ruházati cikkek forgalma meghaladta azt. Az árucsoportok növekedési üteme közt mutatkozó markáns különbségek arra utaltak, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők körében telítődött a kereslet, az alacsonyabb jövedelműek költsége viszont a huzamosabb ideje (lényegében 2005 óta) kedvezően alakuló reálkereset mellett bátrabbá, lendületesebbé vált az alapszükségleteket jelentő termékkörben. Az utóbbiak azonban a drágább „luxus” termékek megvásárlását (cseréjét) nem engedhették meg tömegesen. A fogyasztási kereslet jelzett irányú szerkezetváltását támasztja alá az is, hogy a gépjárműeladások alacsony növekedési üteme ellenére az üzemanyagok értékesítése rendkívül dinamikus volt.

Tovább zsugorodott 2006-ban a mezőgazdaság kibocsátása, folytatódott – minden fő állatcsoportnál – az állományok fogyása, ebből következően az állati termékek felvásárlása is. A kedvezőtlen időjárás miatt csökkent zöldségfélék piacra vitele. A kínálat általános esése következtében számottevően nőtt a mezőgazdasági termékek termelői árszínvonala, a növénytermelésé 15 százalékot is meghaladó mértékben.

Az infláció üteme az év első felében jelentősen csökkent, elsősorban a 25 százalékos áfa-kulcs 20 százalékra történő leszállítása okán. A szeptemberi áfa-újrendezés azonban semlegesítette az év eleji adócsökkentés hatását. Az esztendő egészében mutatkozó 4 százalékos drágulás meghaladta az előző évit. Az infláció erősödésében az adórendszer és a költségvetési támogatások körében bekövetkezett változásokon túl szerepet játszott az egyre növekvő élelmiszerdrágulás, viszont a gyengébb forintárfolyam ellenére a magas importhányadú tartós fogyasztási cikkek és a ruházati termékek árszintje csökkent.

Dinamikusan nőttek – különösen a vállalati szektorban – a keresetek, és augusztusig a nettó bérek növekedési üteme meghaladta a bruttóét. A költségvetési korrekció részeként érvényesített bértéher-emelkedés következtében azonban szeptembertől megfordult az arány. Az ugyanezen időtől felpörgő inflációval együtt az év átlagában a reálkeresetek még így is 4 százalék körül nőttek, nagyjából azonos mértékben a nemzetgazdaság termelékenységével.

A munkaerő-piaci helyzet csak részben és kevésbé javult 2006-ban. A teljes foglalkoztatotti körben megállt a fogyás tendenciája, és éves szinten már némi bővülés is mutatkozott. A teljes munkaidőben alkalmazottak száma viszont stagnált, mert a vállalkozói szektorban történő létszámszaporulattal szemben folytatódott az államháztartás körébe soroltak létszámfogyása. A munkanélküliség rátája tovább emelkedett, de a növekedés üteme lassult az előző évekéhez képest.

A háztartások bruttó pénzmegtakarítása 2006. szeptember végén 20,2 billió forint volt (megközelítette az éves GDP 90 %-át). A lakosság összes tartozása ugyanakkor 6,6 billió forintot tett ki. A hitelállomány továbbra is gyorsabban emelkedett a megtakarítások bővülésénél, de az eladósodás dinamikája - a megelőző évekkel összevetve – számottevően lassult.

Az elmúlt év néhány általános tanulsága

2006 mozgalmas, fordulatokkal telített hónapjai során többször is szembetaláltuk magunkat azzal a fura élménnyel, hogy olyan kérdések kerültek terítékre, amelyeket a korábbi másfél évtized során megnyugtatóan megválaszoltnak véltünk. Olyan összefüggésekről folyt számtalanszor szenvedélyes vita, amelyek tisztázott és kölcsönösen elfogadott mivolta magától értetődőnek tetszett. Mind a politikai életben, mind pedig a gazdaság helyzetét övező vitákban újra meg újra az derült ki, hogy nincsenek ilyen evidenciák. Még a legkézenfekvőbb konszenzust is rettenetes erőfeszítésekkel lehetséges csak megteremteni, vagy nem is lehetséges. Az év küzdelmeinek féleredményeiből még akár az a képtelenség is levezethető, hogy minden alapvetőnek tartható kérdésnek megvan a baloldali és a jobboldali válasza. S ha azt a saját tábor elfogadja, akkor nincs szükség további érvelésekre, tisztázásokra. Nem tudni, hogy 2007 ezt a torz, csonkult, permanensen féligazságokra építő közgondolkodást fogja-e megerősíteni, avagy kialakul valamely más útja is a konszenzus-kereséseknek.

A politikai életben ősszel erőteljesen kérdőjeleződött meg a parlamentarizmus primátusa a közügyek intézésében. Azt eddig is tudtuk, hogy a képviseleti demokrácia nem olyan intézményi világ, amely képes minden jelentős politikai konfliktusnak megfelelő keretet

nyújtani, de számottevő erők nem tették kérdésessé az alkotmányos rend alapvető intézményének kitüntetett szerepét. Az őszi mozgalmak, tüntetések, összecsapások azonban meglepő bizonytalankodást váltottak ki minden oldalon. Egyelőre úgy tűnik, - s ez a történelmi hagyományokat tekintve akár abszurdumnak is tartható -, hogy a jobboldal erőteljesebben preferálja a közvetlen politikai részvétel, az utcai politizálás, a tömeges/mozgalmi követelések, nyomásgyakorlás elsődlegességét, mint a baloldal. Az utóbbi – mintha csak konzervatív erő lenne - konokul védelmezi az alkotmányos rend érinthetlenségét. S miután 2006-ról úgy húzódik át a népszavazási kezdeményezés 2007-re, hogy az szemmel láthatóan a következő időszak egyik középponti problematikáját adja majd, ezért valószínű, hogy a vita a közvetlen és a közvetett demokrácia viszonyáról mind erőteljesebb lesz.

Hasonlóan vált nyílttá néhány alapvető intézmény működésének értelmezése is. A köztársasági elnöknek szinte nem volt olyan hónapja, amikor ne adott volna valamely lépésével, gesztusával, nyilatkozatával okot és lehetőséget arra, hogy újra és újra értelmezés alá vessék alkotmányos jogait, vélt és valós politikai cselekedeteit, s ez által magát az egész reprezentatív intézményt. Az őszi hónapok egyik nagy tanulsága lett a gyülekezési jogok, a szólásszabadság, és a hatósági erőszak alkalmazásának újraértelmezése. Eleinte e kérdéseket megválaszolhatónak gondolták a gyors felelős-keresés sikerével, ám nem kellett hozzá túl sok idő, hogy kiderüljön: a tizenhat/tizenhét évvel korábbi szabályok számos ponton nem adnak kellően megnyugtató, eligazító erejű kereteket egyik érintett félnek sem.

Az utóbbi másfél évtizedben minden kormány megígérte a bürokrácia terjeszkedésének visszaszorítását, s elvileg belátta a megerendszer fenntartásának anakronisztikus mivoltát is. Érdeemi cselekedetek azonban e belátásokat egyszer sem követték, s amikor 2006-ban az új kormány tényleg érzékelhetően változtatott mindkét status quo-n, tüstént szertefoszlott a széleskörű elvi egyetértés. Úgy tűnik, 2007-ben mind a két vitát újra le kell bonyolítani úgy, mintha semmi sem történt volna 1990 óta.

A gazdasági élet alakulását hasonló magától értetődő dilemmák újbóli megvitatása kísérte. Azt hittük, azt talán már nem lehet vita tárgyává tenni, hogy egy nemzetgazdaság nem viselheti tartósan a folyamatos eladósodásnak sem a rövid, sem a hosszabb távon kedvezőtlen következményeit. Kiderült, hogy ez az evidencia csak addig fedezi a békét, amíg rá nem kérdez valaki az állami szerepvállalás lehetséges hatáira. Kiderült, hogy alapvető politikai nézeteltérések találhatók az állam hosszabb távú szerepét illetően. 2006-ban azonban világossá vált az is, hogy az a kor is véget ért, amikor elegendő volt beszélni a leendő reformok szükségességéről. Eljött az az idő, aminek eljövételét a szíve mélyén mindenki

tudta, de egyúttal azt is remélte, hogy neki nem kell részesülnie a kellemetlen következményekből. 2007-ben minimum három területen megkezdődnek a visszafordíthatatlan változások; az egészségügy, a nyugdíjrendszer és a közigazgatás mélyrehatóbb kényszereknek lesz kitéve, mint amire eme ügyekben a közvélemény többsége számított.

Az elmúlt évben szembesült a politikai osztály azzal, hogy vannak olyan összefüggések, amelyek elviseléséért újra meg kell birkózniuk a lakossággal. 1990-ben egyszer, s 1995-ben másodszor kellett elvállalni annak képviselőtét, hogy az életszínvonal növekedése korántsem magától értetődik. Még olyankor sem, amikor egyébként a gazdaság növekvő periódusában van. Egyik alkalom sem volt könnyű feladat, s most a Gyurcsány-kormányuk előre láthatólag legalább másfél éve lesz arra, hogy ezt az ellentmondásos tanulási folyamatot gyakorolhassa. Az ősz ebben az értelemben legfeljebb bevezető periódusa volt egy olyan időszaknak, amikor a társadalmi/politikai párbeszéd merőben új - vagy elfeledett - formáival lesznek kénytelenek kísérletezni.

2006-ban észre kellett venni, hogy a lakosság türelme véges, de ez nem teljesen racionálisan alakuló jelenség. Nem kétséges, Magyarország egy érzékelhetően nagy csoportja fellázadt, de az sem, hogy e rebellió valós szociális okai csak később válhatnak kézzel foghatóvá. Az sem kétséges, hogy az utcákra vonulók jelentékeny politikai segítséget kaptak az ellenzék fő erejétől ahhoz, hogy megmozdulásaikat mindenekelőtt morális tettekké stilizálhassák. Az is tény azonban, hogy a többségnek esze ágában sem volt támogatni ezeket az akciókat. Annyira azonban nem ítélték el, hogy vele szemben bármit is tegyenek, mint ahogyan a kormányt sem vélték védelemre méltónak, netán arra rászorulónak. Ily módon az őszi demonstráció-sorozat valamiféle főpróbává alakult át – csak azt nem tudni még, hogy mit adnak majd a premieren. (Nagy valószínűséggel szabadtéri játékok lesznek, ezért a kormány jól tenné, ha minél előbb kijelölné az esőnapokat.)

A gazdasági életben bemutatott evidenciák újratanulásában jótékony hatásának bizonyult az a külső kényszer, amit konvergencia programként szoktunk egybefoglalóan emlegetni. A politikai életben kevésbé működnek ennyire kézzel fogható külső kényszerek, ott sokat számíthatna a józan belátás, az önkorlátozó viselkedés is. Attól tartunk, 2006 fejleményei a politikai osztály meghatározó csoportjait nem erősítették meg kellő mértékben abbéli szándékaikban, hogy felhagyjanak a haszontalannak bizonyult minták, viselkedésmódok erőltetésével. A múlt év szánni való és tragikomikus eseményei nemcsak arra világítottak rá, hogy a szemben álló felek milyen kevéssé ismerik ellenfeleik összetételét, kulturális hátterét, várható reakcióikat és összetartó erőik szerkezetét. Hanem arra is, hogy a

saját – vélt és valóságos – táborukról is kevesebbet tudnak a szükségesnél. E felismerésekből amúgy ki lehetne hámozni a következő időszak néhány alapvető feladatát is. Konszenzusról nem lehet tartósan érdemi, tartalmi ajánlatok nélkül prédikálni – ez is nagy tanulsága az elmúlt évnek.

Petschnig Mária Zita – Kéri László, 2007. jan. 2-9.

Összefoglalás

A 2006-os évet jónéhány olyan várakozás előzte meg és övezte, amelyről az elemzőknek meglehetősen világos képük volt. Utólag azonban elmondható, hogy az év produkált jónéhány olyan meglepetést is, amelynek többségét a legfantáziadúsabb jóslatok sem vették volna számításba. Tudhattuk például, hogy a választási évben mindent felülmúló jelentőségű lesz a kampánybeszéd. Ez eleve nem sok jóval biztatott, mivel az elmúlt években csaknem féltucatnyi alkalommal vergődött az ilyen-olyan kampányok kényszereinek fogságában a közélet. Nagyjából arra is lehetett számítani, hogy a két legnagyobb politikai tábor a legutolsó pillanatokig váltakozó esélyű, de mindenképpen szoros küzdelmet fog vívni. Az előzmények alapján tudható volt az is, hogy minden korábbi politikai versenyhez képest személyre szabottabb lesz a vetélkedő, s nagyjából két markáns politikus küzdelmére egyszerűsödik le a kampányküzdelem. Arra azonban már kevésbé lehetett számítani, hogy az év második felében, a választások után változatlanul ugyanez a dramaturgia szabályozza domináns módon a közélet alakulását.

A gazdasági folyamatokat tekintve néhány alapvetés szintén világosan körvonalazódott. Az államháztartás helyzete ingatagnak látszott, az elfogadott költségvetés hiányszámaival kapcsolatban belföldön és külföldön sokkal több volt a kétely, mint a bizalom. A pénzügyminiszter egyedül képviselte azt a véleményt a piacon, hogy a 2006-ra elfogadott hiánymutató tartható lesz, a tervezettnél mindenki magasabbat várt. De egyetértés volt abban, hogy komolyabb korrekciókra csak az új kormány megalakulása után kerülhet sor, ám akkor mindenképpen gyorsan és látványosan kell javítani. Várható volt, hogy a befektetői bizalom a választásokig mindenképpen kitart, sőt, a Brüsszeltől kapott jóindulatú haladék alapján az is, hogy a felülvizsgált konvergencia program szeptember 1-jei benyújtásáig van idő a sorok rendezésére. Mindezekre tekintettel remélhető volt, hogy a kampány hónapjaiban a megszokotthoz képest sokkal több szó esik majd a versengő gazdaságpolitikai elképzelésekről, ezáltal talán a lakosság is időben értesülhet számos olyan kellemetlenségről, amellyel előbb-utóbb együtt kell élnie.

2006 első felében több fontos politikai kérdésre választ kaphattunk. Első ízben volt példa arra, hogy egy kormányon lévő erő az új választásokon kapott többségi felhatalmazással élve folytathatja tevékenységét. A büntető szavazás, mint magyar specialitás, ezzel megszűnni látszott. Annak ellenére, hogy a választásokat megelőzően a szakirodalomban számos elemzés született a kétpárti szisztéma leendő hazai gyakorlatának veszélyeiről, az áprilisi eredmények következtében a magyar többpártrendszer – mint ötpárti/parlamentari rendszer – újabb négyéves haladákhöz jutott.

Nagyfokú találgatások követték a választásokat megelőző időszakban a várható részvételi arányokat, de most is az bizonyosodott be, hogy az éles küzdelem, s a nagy tét határozottan jótékony hatással van a szavazói magatartás alakulására. A legfontosabb kérdésre azonban egyáltalán nem kaptunk egyértelmű választ. Arra, hogy a választások után végre csillapodik-e az országot legalább ötödik éve átható és az élet minden szegletébe betolakodó politikai polarizáció, az a felfokozott és számos energiát fölöslegesen lekötő túlpolitizáltság, amelyből egyébként a többségnek már régen elege van/volt.

A gazdasági alapkérdések közül a legfontosabbakra választ kaphattunk. Ktart-e a külső finanszírozók, a befektetők bizalma, avagy a hazai pénzügyi rendszer áldozatául esik a többéves költségvetési túlköltekezés és a fiskális hitelességvesztés következményeinek. Nem állítható, hogy könnyen, de az év végére megnyugtató megoldásnak lehattünk tanúi. Az új kormány gazdaságpolitikai fordulató tartalmazó Új egyensúlyprogram – annak nem egyenszilárd tartalma miatt – nem nyerte el a befektetők bizalmát. Sőt, néhány nappal a megjelenését követően a Standard and Poor's leminősítette a magyar devizaadósságot. A felgyorsult tőkekivonás következtében a forint euróárfolyama gyengült, átlépte a sávközepet, és a további romlás megakadályozása érdekében a jegybank kamatot emelt. A nyár közepén derült ki, hogy az államháztartás ledolgozandó, induló 2006. évi hiánya a korábban bejelentettnél is magasabb lesz, ezért tarthatatlanok a június elején elfogadott kormányprogram gazdaságra vonatkozó várakozásai.

Többszöri próbálkozás után végre sikerült olyan konvergencia programot a megadott határidőre benyújtani, amit nem sokkal később Brüsszel megfelelőnek talált. Így nem maradtunk ki a feltörekvő piacokkal szemben ismét megélenkülő globális piaci érdeklődésből, és a miniszterelnök parlamenti megerősítését követően, október közepétől kezdett visszaáramlani a későtavaszi és a nyári hónapokban elszelelt tőke – figyelmen kívül hagyva az utcai politizálást, mint kockázati tényezőt. A külföldi befektetők ezáltal közvetett, de egyértelmű jelzést adtak arra, hogy a Gyurcsány-kormány első negyedévének döntéseit komolyan veszik, s azzal számolnak, hogy a kabinet kitölti a szolgálati idejét. A konvergencia

program kedvező fogadtatása lényegében eldöntötte az év végi költségvetési viták mozgásterét is.

2006 úgy ért véget, hogy világossá váltak részben a megszorítások területei és lépései, részben pedig megteremtődtek a leendő konszolidáció feltételei is. Ezután már „csak” az maradt feladatként, hogy legyen végre olyan magyar kormány, amelyik következetesen tartja magát az elvállalt megoldásokhoz. A relatíve helyes és elfogadható megoldások megtalálásáért viszonylag sokat kellett fizetnünk, bár az év záró vitái, valamint 2007 első hónapjának fejleményei is azt mutatják, hogy ezúttal talán tényleg lesz hozadéka az áldozatoknak és a legfontosabb reformok mégiscsak elkezdődtek.

A választások utáni hónapok politikai fordulatait megélni több mint zavarba ejtő volt, a lényegük ma már viszonylag könnyen átlátható. Az új kormány hamar belátta, hogy kikerülhetetlenek lesznek az általános és széles körű felháborodást kiváltó döntések, csak az nem volt számukra világos hogyan értesítsék erről a társadalmat. Eleinte a hosszas hallgatás, majd ősszel, az eseményekkel szembeni tanácstalanság jó ideig azt sejtette, hogy a koalíció nem képes újbóli győzelme eredményes ki- és felhasználására. Az ellenzék vezetője meg nem habozott ezt a váratlan helyzetet a lehető legnagyobb kockázat jegyében kihasználni. A szeptember közepére időzített botrány pedig a politikai konszolidáció maradék reményeit is hosszú hetekre szertefoszlatta. Ennek következtében ugyan látványos győzelmet aratott a Fidesz az őszi önkormányzati választásokon, ám a közben kiprovokált politikai – és/vagy tömegmegmozdulásokkal olyan folyamatok is útjuknak indultak, amelyeknek következményei az ő számukra is épp annyira átláthatatlanokká váltak, mint amennyire veszélyeket hordozókká.

E tanulságokkal lépünk át az újévbe; megmaradt a kormány, elindultak a legfontosabb reformok, de a társadalmi bizalmat eleddig e reformok mellé kevésbé lehetett feléleszteni. Ám az ellenzéknek is be kell érnie azzal a felismeréssel, hogy még a leglátványosabb akciók, ígéreték, követelések mögé sem tud a korábbi támogatói kört jelentősen meghaladó méretű, új tábort toborozni. S ez utólag megkérdőjelezi nemcsak a korábban felhasznált eszközök érvényességét, hanem annak a politikának az értelmét is, amelyik egyáltalán nem törekszik versenyképes alternatívák megformálására, hanem beérni az újbóli kormánybuktatások öröklésével.

2006 sok mindenre választ adott, bár az év során számos olyan kérdés is megfogalmazódott, amelyre csak később kaphatunk kielégítő válaszokat. A két táborra széttáguló közélet, a párbeszéd reménytelensége, a hosszabb távon meghatározó érdekek mentén történő egyezkedés hiánya továbbra is olyan örökség, amely a következő évben sem

lesz megkerülhető. S ez a tény 2006-nak legalább annyira negatívuma, mint amennyire pozitívuma az elindult változások visszafordíthatatlansága. Nem tudjuk, melyik lesz a domináns mozzanat. Eldőlte lesz 2007 legfontosabb kérdése, a további évek tétje.